

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на V редовној електронској седници одржаној 15. марта 2022. године донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је **мср Тања Илић** предала под насловом **Међуоднос конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама у српском језику**. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао Комисију:

Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета, на седници одржаној 15. марта 2022. године.

2. Састав Комисије

Др Рајна Драгићевић, редовни професор за научну област Савремени српски језик (Лексикологија), датум избора у звање: 15. 5. 2013. године; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду (председник Комисије)

Др Јелена Јовановић Симић, редовни професор за научну област Савремени српски језик (Стилистика), датум избора у звање: 26. 6. 2017. године; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду (члан Комисије)

Др Јелена Петковић, ванредни професор за научну област Савремени српски језик (Синтакса); датум избора у звање: 8. 7. 2020. године; запослена на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (члан Комисије)

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Тања, Живорад, Илић
-----------------------------------	---------------------

Датум и место рођења	10. 2. 1990. год.; Пожаревац, Република Србија
Наслов мастер тезе	Српски језик и његове варијанте у упутствима за употребу комерцијалне робе
Датум и место одбране мастер тезе	10. 9. 2015. године; Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера	Савремени српски језик (прагматика и стилистика)

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Међуоднос конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама у српском језику

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Тање Илић *Међуоднос конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама у српском језику* има 209 страница текста приређеног према новим правилима Универзитета у Београду, са проредом 1,0 и састоји се из следећих једанаест поглавља: I Увод (1–17); II Садржински односи између лексичких јединица и именичким синтагмама (18–24); III Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама насталих декомпоновањем именица (25–31); IV Конкуренција твореница и именичким синтагмама (32–120); V Конкуренција деминутивних и аугментативних лексичких јединица и деминутивних и аугментативних синтагмама (121–131), VI Конкуренција лексичких јединица и полуконгруентних именичким синтагмама (132–140); VII Линеаризација конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама (141–149); VIII Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама према функционалностилском, прагматичко-стилском критеријуму и критеријуму референцијалности (150–166); IX Закључак (167–176); X Извори (177–181); XI Литература (182–190). Следи прилог: *Распоред табела у раду* (191–194), па Биографија аутора (205); Изјава о ауторству (206); Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада (207) и Изјава о коришћењу (208).

Уводни део дисертације састоји се из пет потпоглавља –1.1. Предмет, циљеви и задаци истраживања; 1.2. О појму 'конкуренција'; 1.3. Корпус и методологија истраживања; 1.4. Структура рада, и 1.5. Преглед досадашњих истраживања. Предмет дисертационог истраживања јесте конкуренција семантички еквивалентних синтаксичких јединица – лексичких јединица (именица и поименичених придева) и именичким синтагмама. Основни циљ истраживања јесте опис њихових семантичко-синтаксичких карактеристика, те анализа њиховог међуодноса на синтагматском и парадигматском плану. Истраживање укључује творбени, синтаксички и стилски аспекат анализе. Предмет анализе с творбеног аспекта подразумева творбене начине преобликовања синтагматског садржаја у лексичку јединицу и обратно, као и творбена ограничења која тај поступак онемогућавају; са синтаксичког аспекта изведенцијама и сложеницијама прилази се као лексичким јединицама синтагматског порекла, а са стилског аспекта анализира се стилска маркираност конкурентних јединица, тенденције у њиховој употреби везане за

функционалностилски и прагматичко-стилски план. Будући да у литератури није прецизно дефинисан један од кључних дисертацијоних термина – термин *конкуренција* – неопходно је било одредити прецизно значење тог термина, који се најједноставније дефинише као "исказивање истог садржаја на различите начине – једнолексемском, синтетичком, јединицом – именицом или поимениченим приdevом, односно аналитичком јединицом – именичком синтагмом". Корпус на коме је вршено истраживање био је функционалностилски разнообразан: од писаних извора различитих жанрова, грађе експертиране из описних речника српског језика, из електронског корпуса, с тим да је укључен и језички материјал прикупљен с интернета, с вебсајтова и интернет форума.

За основна методу истраживања изабрана је структурална метода, и то лексичко-сintаксично-семантичка, која подразумева истраживање семантике контекстуалних (сионимних и/или близкозначних) структурних лексичких и синтагматских модела., с тим да је при утврђивању контекстуалних реализација коришћена колокацијска метода, а за анализу функционалностилске репартиције анализираних јединица функционалностилска метода.

Потпоглавље о прегледу литературе, односно о "историјату питања", показује да "међуоднос неперифрастичних и перифрастичних јединица – именичких јединица и именичких синтагми – није био самостални предмет истраживања у српском језику, нити му је сербокроатистичка литература придавала већу пажњу", осим што је по правилу успутно него констатовано "напоредо постојање аналитичких, структурно сложенијих јединица, перифраза и парафраза спрам синтетичких, структурно простијих лексичких јединица".

Друго поглавље – *Садржински односи између лексичких јединица и именичких синтагми* – кандидаткиња садржи три потпоглавља: 2.1. *Квазисинонимија лексичких јединица и именичких синтагми;* 2.2. *Контекстуална хипонимија лексичких јединица и именичких синтагми;* 2.3. *Закључак о садржинским односима између лексичких јединица и именичких синтагми.* Синонимност између лексичке јединице и именичке синтагме кандидаткиња је одредила као контекстуалну, „међуразинску“ синонимију, односно „квазисинонимију“, којом се у тексту пре свега постиже разноврсност казивања. На лексичком плану у вези с именичким лексемама она се може постићи суфиксалном/творбеном синонимијом (*мришавац* : *мришавко*: *мришава особа*), а на синтагматском плану варирањем зависних чланова, како конгруентних атрибута (*стари* и *старији људи*), тако и неконгруентних (*јунак јунака* : *јунак од јунака*), или варирањем семантички еквивалентних независних чланова (*женска особа* : *женски створ*), односно релативних синонима (*припадници* Земунског клана : *криминалици* Земунског клана). Осим тога, контекстуална лексичка јединица и именичка синтагма, напоредо употребљене, могу ступити и у однос контекстуалне хипонимије, а оба члана могу имати улогу хиперонима, односно хипонима.

Треће поглавље – *Конкуренција лексичких јединица и именичких синтагми насталих декомпоновањем именица* – састоји се из пет потпоглавља: 3.1. *Декомпоновање именица;* 3.2. *Структура именичких синтагми насталих декомпоновањем именица;* 3.3. *Мотивација за декомпоновање лексичких јединица;* 3.4. *Синтаксичка ограничења за конкуренцију лексичких јединица и именичких синтагми насталих декомпоновањем именица,* и 3.5. *Закључак о конкуренцији лексичких јединица и именичких синтагми*

насталих декомпоновањем именица. Ово поглавље посвећено је питању декомпоновања именица, и издвојена су два продуктивна синтагматска модела при декомпоновању именичких лексема: конгруентна синтагма и генитивна синтагма, при чему је независни члан синтагме настале декомпоновањем именице најчешће апстрактна именица. Што се пак функционалностилске репартиције типова декомпонованих облика именица тиче, доказано је да се декомпоновани облици својствени научном, публицистичком и административном функционалном стилу одликују плеоназмима (у *политики* → у *области политике*), којима се прецизира или истиче садржај поруке, кад су стилогени. Издвојени су и осветљени разлози декомпоновања именица, а они леже у сфери експлицитног категоризовања појмова. Посебно је и детаљно осветљен међуоднос декомпонованих именичких израза и истозначних синтетичких јединица, при чему је њихов избор условљен низом разлога, као што су: а) имплицирање строге, чврсто организоване, добро контролисане друштвене/државне организације; б) прецизирање неког аспекта нижег појма; в) избегавање понављања; г) истицање намере пошиљаоца поруке; д) разлика у конотацији и семантичком нијансирању, ѯ) синтаксичка ограничења

Четврто поглавље – *Конкуренција твореница и именичких синтагми* – раздељено је у осам потпоглавља с тим да су поједина потпоглавља такође раздељена у више потпотпоглавља: 4.1. *Синтагматско порекло твореница*; 4.2. *Синтагматско значење твореница*; 4.3. *Синтагматска структура твореница*; 4.4. *Синтагматска мотивација твореница* (где се издвајају четири типа мотиватора именичке синтагме: сложеница, сраслица, скраћеница, универбат и сливица), 4.5. *Конкуренција твореница са семантичким обележјем [+ живо] и именичких синтагми* (ово потпоглавље раздељено је у десет хијерархизованих потпотпоглавља пре свега према критеријуму значења лексичких јединица); 4.6. *Конкуренција лексичких јединица [- живо] и именичких синтагми* (ово је потпоглавље има пет својих потпоглавља издвојених на основу архисеме именичких синтагми: 'месо', 'ракија', 'дрво', 'фабрика', 'радња'); 4.7. *Синтаксичка ограничења у дистрибуцији конкурентних твореница и именичких синтагми*; и 4.8. *Закључак о конкуренцији твореница и именичких синтагми*.

Ово је текстуално најобимније поглавље дисертације, што показује да су у погледу конкурентности синтетичких и аналитичких именичких форми творбени и синтагматски ниво лингвистичке анализе међусобно најупућенији и најиспреплетљенији.

Будући да творенице (изведенице и сложенице) имају синтагматско порекло, значење и структуру, логична је чињеница да именичке синтагме мотивишу готово све творбене процесе: слагање (композицију), срастање, префиксално-суфиксалну творбу, скраћивање, сливање, и универбизацију. Кандидаткиња је у анализи конкуренције твореница и именичких синтагми, творенице груписала према семантичком обележју живо/неживо, а даље их према семантичком критеријуму поткласификовала у одговарајуће лексичко-семантичке групе. Лексичке јединице са семантичким обележјем [+ живо] поделила је на: а) мотионе лексичке јединице, б) лексичке јединице са значењем носиоца особине, в) лексичке јединице са значењем становника, припадника народа и држава, и в) лексичке јединице са значењем вршиоца радње / носиоца занимања. Творенице са семантичким обележјем [- живо] поделила је на основу конкурентних синтагматских модела, у чијем издвајању је основни критеријум била архисема. Тако су издвојени синтагматски модели: а) с архисемом 'месо' (*свињетина : свињско месо/ месо свиње / месо од свиње*); б) с архисемом 'ракија' (*шљивовица: шљивова ракија/ ракија од шљиве*); в) с архисемом 'дрво' (*бровина: борово дрво/ дрво бора*); г) с архисемом 'фабрика' (*пивара: пивска компанија/*

фабрика пива/ фабрика за производњу пива); д) с архисемом 'радња' (цвећара: цвећарска радња/ продавница цвећа / радња за продају цвећа).

Извршена је детаљна анализа свих модела конкурентности твореница и именичким синтагмама, при чему је показано: 1) када и зашто конкурентни облици нису међусобно заменљиви у свим контекстима и у свим семантичким реализацијама; 2) када и како се конкурентни облици диференцирају према стилској и употребној вредности; 3) која синтаксичких ограничења условљавају употребу творенице, а која употребу именичким синтагмама.

Пето поглавље – *Конкуренција деминутивних и аугментативних лексичких јединица и деминутивних и аугментативних синтагми* – садржи четири потпоглавља: 5.1. *Синтагматска структура деминутивних и аугментативних лексичких јединица;* 5.2. *Контекстуална условљеност семантике деминутивних/аугментативних лексичких јединица;* 5.3. *Конкуренција деминутивних/аугментативних лексичких јединица и плеонастичних деминутивних/аугментативних синтагми;* 5.4. *Закључак о конкуренцији деминутивних и аугментативних лексичких јединица и деминутивних и аугментативних синтагми.* Од свих твореница конкурентних именичним синтагмама оне с аугментативним и деминутивним значењем и по фреквенцији и по специфичностима конкурентности заузимају посебно место, тако да им је и посвећено посебно поглавље. Кандидаткиња је доказала да "семантичка структура изведеница творених суфиксима субјективне оцене – деминутива и аугментатива – подразумева јединство придевског и именичког значења, што изведеницама из ових творбено-семантичких категорија омогућава синтагматску интерпретацију, а што мотивне синтагме чини њима конкурентним облицима (*лончић : мали лонац*). Показано је и образложено шта све условљава немогућност дате трансформације и у којим контекстима, с тим да је посебна пажња посвећена анализи деминутивних и аугментативних плеоназама (тип: *најмања кишица; велика људина*).

Шесто поглавље – *Конкуренција лексичких јединица и полуконгруентних именичким синтагмама* – раздељено је у четири потпоглавља: 6.1. О појмовима *атрибутив* и *полуконгруентна именичка синтагма;* 6.2. *Синтаксички однос чланова полуконгруентне именичке синтагме;* 6.3. *Конкуренција лексичких јединица и плеонастичних полуконгруентних именичких синтагми;* 6.4. *Закључак о конкуренцији лексичких јединица и полуконгруентних именичких синтагми.* У овоме поглављу показано је да су полуконгруентним синтагмама (*човек геније*) конкурентне су именичке јединице које чине њихове чланове. Формално се оне могу реализовати и као полусложенице (*човек-геније*). Могу им бити конкурентне синтагме с конгруентним атрибутом (*генијалан човек*), као и са неконгруентним атрибутом (*геније од човека*). Показано је у којим условима и зашто дате синтагме није или јесте могуће свести на монолексичку јединицу, тј. редуковати на независни или зависни члан.

Седмо поглавље – *Линеаризација конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама* – садржи три потпоглавља: 7.1. *Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама у наслову;* 7.2. *Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама у рематској позицији;* 7.3. *Закључак о линеаризацији конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама.* У овом поглављу кандидаткиња се бави линеаризацијом као основним средством комуникативног варирања. У вези с опозицијом наслов–текст (али и унутар наслова, односно текста), уочљиво је смењивање једнолексемских и вишелексемских образовања из стилских и прагматичних разлога. Тако су наслову

подобнији крађи номинати, док је у вези са позицијом реме запажена је тенденција да се нова информација обично уводи синтагматском конструкцијом, као стилски немаркираном, и то пре свега за номинацију непознате особе, затим у контекстима који налажу неутрални облик или формалнију номинацију лица према доминантној особини, односно упадљивом делу тела.

Осмо поглавље – *Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама према функционалностистилском, прагматичко-стилском критеријуму и критеријуму референцијалности* – чине четири потпоглавља: 8.1. *Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама према функционалностистилском критеријуму;* 8.2. *Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама према прагматичко-стилском критеријуму;* 8.3. *Конкуренција лексичких јединица и именичким синтагмама према критеријуму референцијалности;* 8.4. *Закључак о конкуренцији лексичких јединица и именичким синтагмама према функционалностистилском, прагматичко-стилском критеријуму и критеријуму референцијалности.* Ово је поглавље, како се види, посвећено искључиво (функционално)стилским аспектима конкуренције лексичких јединица и именичким синтагмама. Показано је да избор конкурентних форми може бити вођен специфичностима функционалног стила, где по језичкој разнородности предњаче књижевноуметнички и публицистички стил. Избор облика у књижевноуметничком стилу зависи и од идиолекатских ауторских црта, али и од врсте текста. Кад је у питању конкуренција лексичке јединице и именичке синтагме према прагматичко-стилском критеријуму, избор између конкурентних облика чини се сходно конкретној говорној ситуацији, кад се синтагма као описна конструкција радије користи у неутралном контексту, контексту који захтева формални тон или еуфемизацију, а лексичка јединица при изражавању непосредности казивања, типизације или пејоризације. У вези са конкуренцијом лексичке јединице и именичке синтагме према критеријуму референцијалности утврђено је да именицу женског рода није могуће употребити за означавање генеричке форме, док је могућа употреба синтагматског облика с именицом опште семантике у функцији независног члана, именице мушкиног рода или поимениченог придева. Такође, кад су конкурентни облици напоредо употребљени, лексичка јединица и именичка синтагма се могу диференцирати према томе одређују ли познат или непознат, односно генерички употребљен референт.

У Закључку су, захваљујући кратким закључцима датим након сваког од поглавља, сажето, врло прегледно и препрезентативно дати сви релевантни резултати творбено-синтаксично-семантичко-стилистичке анализе конкурентности могућих типова лексичких јединица и именичким синтагмама. Закључак је показао да кандидаткиња врло способна не само за примену аналитичких него и синтетичких научних поступака.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Тање Илић *Међуоднос конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама у српском језику* оригиналан је научни рад и представља значајан допринос системском истраживању граматичко-лексичког дела система савременог српског језика. Ова дисертација припада пре свега области хипосинтаксе, која се бави међуодносом синтаксичких јединица са јединицама других лингвистичких нивоа, овде лексиколошког, творбеног и стилистичког.

Предмет дисертационог истраживања Тање Илић била је конкуренција једнолексемских, лексичких, јединица – именица и поименичених придева – и вишелексемских синтаксичких јединица – именичких синтагми, те контекстуална синонимија. Анализиране су, дакле, семантичко-синтаксичке карактеристике именичких лексичких јединица и њима семантички и функционално аналогних именичких синтагми.

У дисертацији су истраживана и научно осветљена четири типа конкуренцијских односа, и то конкуренција: 1) лексичких јединица и именичких синтагми насталих декомпоновањем именица, 2) твореница (изведенница и сложеница) и именичких синтагми, 3) деминутивних/аугментативних лексичких јединица и деминутивних/ аугментативних синтагми, и 4) лексичких јединица и полуконгруентних синтагми.

За истраживање датих конкуренцијских односа Тања Илић је, у виду питања, навела неколико темељних циљева дисертације: а) јесу ли истозначне лексичка јединица и именичка синтагма увек заменљиве, б) који су разлози супституентности, односно који су разлози употребе именичких синтагми уколико постоји истозначна лексичка јединица и обратно, в) шта онемогућава заменљивост истозначних, те конкурентних лексичких јединица и именичких синтагми, г) показују ли се тенденције у дистрибуцији конкурентних лексичких јединица и именичких синтагми сходно дискурсу у ком се употребљавају и сл., и д) који разлози онемогућавају творбу лексичких јединица. За научно утемељен одговор на та питања било је неопходно провести немали број структурно-семантичко-стилистичких истраживања, која су укључивала: 1. одређивање парадигматских односа у којим се семантички еквивалентне, конкурентне, јединице напоредо употребљавају; 2. издавање продуктивних конкурентних модела: творбено-семантичких категорија, односно лексичко-семантичких група твореница (изведенница и сложеница) и њихових творбених модела, односно њима конкурентних структурних модела именичких синтагми; 3. ексцерпирање детерминатора употребљених уз плеонастичне једнореферентне изведенице, деминутивне и аугментативне, и утврђивање њиховог утицаја на семантику независног члана у конкурентним плеонастичним деминутивним и аугментативним именичким синтагмама; 4. издавање плеонастичних полуконгруентних синтагми и одређивање статуса чланова који их чине унутар и ван синтагми; 5. одређивање фактора који онемогућавају дистрибуцију лексичке јединице, односно именичке синтагме, и то: семантичких, синтаксичких, творбених; 6. утврђивање разлога образовања напоредних форми; 7. испитивање прагматичке и стилске вредности конкурентних синтаксичких јединица, те условљеност дистрибуције конкурентних облика прагматичким параметрима као што су комуникативна ситуација, комуникативна намера говорника и сл.; утврђивање стилске маркираности датих синтаксичких јединица и сл.; 8. откривање тенденција у дистрибуцији облика, те разлога могућег фаворизања једног облика у односу на други у одређеној врсти текста или у функционалном стилу; 9. анализирање тенденција у вези са синтаксичком позицијом конкурентних јединица, те њихове улоге у комуникативној перспективи реченице; 10. испитивање условљености дистрибуције конкурентних облика критеријумом референцијалности.

Пут ка решењу тих задатака био је тим тежи што је "историјат питања" конкуренције разноразинских језичких јединица врло "танак", јер готово да и не постоје, како то кандидаткиња у прегледу литературе и показује, обимнији радови, а камоли

монографије посвећени овој проблематици. Из тих разлога кандидаткиња је паралелно са конкретном анализом корпуса морала градити и дорађивала методологију хипосинтаксичког истраживања.

Након детаљне, на богатом функционалностилски разнородном корпусу проведене, анализе Тања Илић је не само показала него и доказала да се конкурентни облици употребљавају ради постизања разноврсности казивања, али и услед иманентне тежње језика за њиховим разједначавањем, сходно закону језичке економије. Они су изоловано и контекстуално семантички еквивалентни само у појединим семантичким реализацијама, диференцирају се према стилској и употребној вредности. У вези с тим уочена је тенденција ка семантичком удаљавању конкурентних облика, те специјализацији, лексикализацији значења, или диференцирање према конотацији. Уз то, заменљивост може бити онемогућена или мање оправдана услед развијене полисемантичке структуре лексичке јединице, односно синтагматских чланова њој конкурентне именичке синтагме. Притом, испоставиће се да до семантичке диференцијације долази пре свега при напоредној употреби, кад конкурентни облици могу остварити и семантички однос хипероним – хипоним. Еквивалентни облици се терминолошки диференцирају у стручном дискурсу.

Такође је показано и то да се лексичке јединице творе ради економисања језичким средствима. Именицама се апстрахују информације и конотације, настају из прагматичких разлога (тежња ка типизацији), стилистичких (потреба за експресивизацијом), социолингвистичких итд. Поименичени придеви се образују и у циљу избегавања понављања исте лексичке јединице, еуфемизације и исказивања одређености у вези са именовањем лица.

Што се пак тиче потребе за стварањем лексемама конкурентних именичких синтагми, кандидаткиња је анализом показала да именичке синтагме имају улогу попуњавања „празног” места у систему, с тим да се показује да и лексичке јединице могу изражавати значења неизразива синтагмом. Именичке синтагме могу прецизније исказати семантичке дистинкције него аналогне лексичке јединице. Изузетак представљају случајеви кад синтагматски чланови имају развијену полисемантичку структуру, кад лексичка јединица може бити прецизнија. Као описне конструкције синтагме су стилски неутралне, али се и њима може постићи експресивност истицањем одређене семантичке компоненте зависним, односно независним чланом; њима се изражава еуфемизација, квалификација с обзиром на актуелну комуникативну ситуацију, док се лексичком јединицом врши константно квалификовање, типизација. Према томе, у раду се указује на то да је одабир између конкурентних јединица у вези са прагматичко-стилским параметрима, као што су комуникативна ситуација, односно различите комуникативне потребе (за онеобичавањем исказа, зарад успостављања лексичке кохезије итд.). Избор облика може бити вођен и идиолекатским специфичностима, стилском маркираношћу или критеријумом референцијалности. Показује се фаворизање једног облика у односу на други у одређеној врсти текста или у функционалном стилу.

Што се пак тиче разноврсности синтагматских модела конкурентних лексичким јединицама она је, како кандидаткиња показује, условљена следећим чињеницама: творбено-семантичком категоријом твореница; творбеном основом која има функцију

одредбене речи те диференцијалног члана – њеном категоријалном припадношћу, семантиком, реквијским могућностима, дакле опсегом колоцирања, могућностима декомпоновања, концептуализације, могућностима семантичке интерпретације; избором независног члана претпостављене именичке синтагме, те његовим способностима удруживања са другим лексемама; синтаксичким односом, семантиком и категоријалном припадношћу лексичких основа које улазе у њихов састав; потенцијалом лексичких основа да творе придев; семантиком падежних облика.

Резултати дисертационог истраживања Тање Илић су вишеструки и вишеструко значајни. Они пре свега доприносе опису хипосинтаксичког (приоритетно морфосинтаксичког) система српског језика, јер су показане тенденције и закономерности у дистрибуцији лексичке јединице и именичке синтагме, тј. у којим лексичко-семантичким условима постоји могућност лексичко-именичке и именичко-синтагматске конкурентности, а у којим је она онемогућена. Затим су издвојени и описаны продуктивни и окзионални модели конкурентности. Показано је у какве синтагматске и парадигматске односе дате јединице ступају, тако да истраживање представља и допринос проучавање контекстуалне синонимије/квазисинонимије, којој у србијском литератури није придавана већа пажња.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Тања Илић објавила је шест радова, од тога три у висококатегоризованим часописима категорије M23 и M51. Будући да је предмет дисертације лингвистички интердисциплинарен, за све се објављене радове може рећи да су у непосредној или посредној вези са темом докторске дисертације.

1. Тања Илић, „Интерференција творбених и синтаксичких компонената у исказу”, *Српски језик*, XXVI, Београд, 2021, 407–424. ISSN 0354-9259. UDK 811.163.41'367.625; 811.163.41'373.611. [M23]
2. Тања Илић, „Лингвостилистички приступ обради песме 'Научите пјесан' Миодрага Павловића”, *Методички видици*, год. 11, бр. 11, Филозофски факултет, Нови Сад, 2020, 29–43. ISSN 2217-415x DOI: 10.19090/mv.2020.11.29-43; УДК 821.163.41.09 Pavlović M. [M51]
3. Тања Илић, „О глаголској реквији у писменим задацима пожаревачких ученика”, *Књижевност и језик*, LXV, 3–4, Београд, 2018, 435–446. ISSN 0454-0689
UDK 371.3::811.163.41; 811.163.41'367.625. [M51]
4. Тања Илић, „Употреба падежа у писменим задацима пожаревачких средњошколаца”, *Школски час српског језика и књижевности*, год. XXXV, Београд, 2019, бр. 5, 86–94.
5. Тања Илић, „Улога романа 'Кад су цветале тикве' Драгослава Михаиловића у превенцији насиља”, *Учење и настава*, год. V, бр. 2, KLETT друштво за развој

образовања, Београд, 2019, 261–276. ISSN 2466-2801; УДК 37.016:821.163.41; 821.163.41.09-31 Михаиловић Д.

6. Тања Илић, „О именовању ’реакција’ на Фејсбуку”, *Свет речи*, 49–50, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2020, 75–78.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање које је у својој докторској дисертацији *Међуоднос конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама у српском језику* уобличила Тања Илић довело је до великог броја чврсто утемељених, научно релевантних закључака. У србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури пре дисертације Тање Илић није постојала ниједна монографија нити монографска студија посвећена конкурентцији именичким лексичким јединицама (именица и поименичених придева) и именичким синтагмама. Не само да није постала монографија о тој теми него није постојала ни једна монографија из области хипосинтаксе, која изучава саоднос конкурентности синтаксичких и знаковних јединица низих лингвистичких нивоа: лексема и морфема. Због тога ова дисертација представља новост и на теоријском, методолошком и на истраживачко аналитично-синтетичком плану. Будући да није било монографских обрада хипосинтаксичке проблематике, а ретки су, не само у србистици, и појединачни радови који се баве неким од хипосинтаксичких питања, кандидаткиња је у дисертацији морала теоријски утемељити метод хипотаксичке анализе конкурентности именичким синтагмама и именичким лексичким јединицама.

У дисертацији је истраживању семантичко-синтаксичких карактеристика именичким лексичким јединицама и њима семантички и функционално аналогним именичким синтагмама приступљено из три аспекта: творбеног, синтаксичког, стилског. С творбеног аспекта испитивани су пре свега творбени начини преобликовања, односно трансформисања синтагматског садржаја у лексичку јединицу и обратно, као и творбена ограничења која тај поступак онемогућавају. Са синтаксичког аспекта анализиран је синтаксички однос твореница и синтагматских чланова, при чему је посебна пажња поклоњена контекстуалној условљености семантике лексичке јединице унутар и ван њој конкурентне плеонастичне именичке синтагме, с тим да су увек, уколико постоје, описивана и синтаксичка ограничења у дистрибуцији еквивалентних форми, као и улога датих јединица у комуникативној перспективи реченице. Стилски аспект подразумевао је тумачење стилске маркираности конкурентних јединица, тенденција у њиховој употреби са функционално-стилског и прагматичко-стилског аспекта, као и њихова експресивна, стилистичка и прагматичка функција.

У дисертацији су истраживане и научно осветљене четири категорије конкурентијских односа именичким лексемама и именичким синтагмама, и то конкурентација: 1) лексичких јединица и именичким синтагмама насталих декомпоновањем именица, 2) твореница (изведеница и сложеница) и именичким синтагмама, 3) деминутивних/аугментативних лексичких јединица и деминутивних/ аугментативних синтагмама, и 4) лексичких јединица и полуконгруентних синтагмама. Ниједан од риХ типова конкурентије није досада свестранije научно анализиран ни у србистици ни у сербокроатистици, а монографски ни у другим словенским језицима. Тања Илић је сваки од наведених аспекта конкурентије анализирала из перспективе хипосинтаксе готово свеобухватно, и то пре свега захваљујући добро изабраној (најчешће и инаугурисаној) методологији и разнообразном функционално-стилском корпусу, састављеном од писаних

извора различитих жанрова, грађе експертиране из описних речника, и то из Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, Речника српскохрватскога књижевног језика Матице српске, Речника српскога језика Матице српске, затим из електронског Корпуса савременог српског језика, као и са сајта пројекта „Антологија српске књижевности”, с тим да је грађа допуњена језичким материјалом прикупљеним с интернета, с вебсајтова и интернет форума. Такав корпус омогућио је избегавање свих реконструисаних (измишљених) примера, односно навођење за готово све, чак и вишеструког саодносне категорије, изворних потврда.

Детаљна и готово потпуна теоријски утемељена и емпиријски заснована и изведена анализа потврдла је основну кандидаткињину хипотезу да је у случајевима где постоје конкурентне лексичка јединица и именичка синтагма, њихова дистрибуција условљена конкретном комуникативном ситуацијом, семантичким, творбеним или синтаксичким ограничењима или стилским разлозима, што конкурентне облике диференцира на структурном, функционалностилском и прагматичко-стилском плану. Показало се, уз то, да се диференцијација међу њима успоставља и према критеријуму референцијалности, као и да избор облика условљавају и друга ограничења, нпр. фонетска.

Једном речју, дисертација мср Тање Илић *Међуоднос конкурентних лексичких јединица и именичких синтагми у српском језику* доноси велики број научних новости, од оних методолошких, тј. од заснивања методологије истраживања хипосинтаксичких структура, преко оних везаних за услове и разлоге семантичке (не)конкурентности именичких лексема и именичких синтагми у савременом српском језику. Зато је ова дисертација допринос и синтакси, и творби речи, и лексикологији и стилистици српскога језика. И то врло вредан допринос.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Промишљеним и теоријски чврсто утемељеном дескриптивном семантичко-синтаксичко-творбено-лексиколошко-стилистичком методом кандидаткиња је дошла до читавог низа истински иновативних увида и закључака у погледу конкурентности именичких лексичких јединица (именица и поименичених придева) и именичких синтагми као семантички еквивалентних синтаксичких јединица. Те је закључке у својој докторској дисертацији изложила прегледним и јасним метајезиком, примереним интердисциплинарној граматичкој проблематици саме теме.

IX ПРЕДЛОГ

Све до сада наведено недвосмислено показује да је мср Тања Илић научно врло успешно обрадила захтевну тему о конкурентности именичких лексичких јединица (именица и поименичених придева) и именичких синтагми у савременом српском језику. У својој докторској дисертацији мср Тања Илић испољила је све врлине доброг лингвисте –одличну кореспонденцију са теоријски и дисциплинарно разнородном литературом, више него добро познавање и примену научне лингвистичке методологије на различитим нивоима анализе (синтаксичком, семантичком, творбеном, лексиколошком и стилистичком), одличну примену и хијерархизацију различитих критеријума анализе, изражен смисао за интерференцију анализе и синтезе, и врло добру класификацију и опис изабранога корпуса.

Зато са задовољством предложимо Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да докторску дисертацију мср Тање Илић *Међуоднос конкурентних лексичких јединица и именичким синтагмама у српском језику* прихвати, и кандидаткињи одобри усмену одбрану рада пред комисијом која и потписује овај извештај.

Београд, 30. марта 2022. године

Комисија:

Др Рајна Драгићевић, редовни професор

Др Јелена Јовановић Симић, редовни професор

Др Јелена Петковић, ванредни професор